

ГРАЂА
MATERIALS

UDC 271.222(=163.41)(436-89)-732.2:929 Jovanović V.
https://doi.org/10.18485/ms_zmsi.2022.105.5
ГРАЂА

Др НЕБОЈША С. ШУЛЕТИЋ, научни сарадник
Балканолошки институт САНУ
Кнез Михаилова 35/IV, Београд, Србија
Е-адреса: nebojsa.suletic@bi.sanu.ac.rs

СВЕДОЧЕЊА О НЕПРИЛИКАМА ЈЕНОПОЉСКОГ
ЕПИСКОПА ВИЋЕНТИЈА ЈОВАНОВИЋА
1728. ГОДИНЕ¹

САЖЕТАК: Приказан је садржај неколико писаних исказа о верски мотиваном насиљу којем је био изложен јенопољски (арадски) епископ Вићентије Јовановић приликом обиласка православних храмова у Халмађком дистрикту и Бихарској жупанији 1728. године. Искази су, по свој прилици, сакупљени ради подношења жалбе двору. Сведоче о верској нетрпељивости коју је део угарског племства исказивао према српској православној јерархији, али и о неким огрешењима српских архијереја о права угарских земљопоседника. Грађа је важна за разумевање сложених друштвено-економских односа у хабзбуршкој Краљевини Угарској и њиховог ограничавајућег утицаја на право православног становништва да јавно исповеда своју веру.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Српске привилегије, верска толеранција, Вићентије Јовановић, Јенопољска (Арадска) епархија, Халмађки дистрикт, Бихарска жупанија

У Патријаршијско-митрополијском архиву у Сремским Карловцима налази се фасцикла на чијој је полеђини записан текст: *Процеси бившии ва Великоварадској еѵархији чѵио Сѵѵанивук ѿреѵисивал у арешѵиѵи зимус ѿода 1732.*² У овом тренутку не може се поуздано рећи ко је био Станивук нити

---

¹ Текст је резултат рада у Балканолошком институту САНУ, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години, бр. 451-03-68/2022-14 од 17. 1. 2022.

² Архив САНУ у Сремским Карловцима, Патријаршијско-митрополијски архив, фонд А, бр. 4/212. У документима то није напоменуто, али су сви датуми вероватно наведени по јулијанском календару.

у којим су околностима документи начињени и преписани. Недоумице, међутим, не умањују њихову сазнајну вредност, јер је очигледно у питању материјал који је београдски и карловачки митрополит Вићентије Јовановић (1730–1737) припремао за подношење жалбе бечком двору. Чињеница да су догађаји приказани једнострано омогућава да се боље схвати дискурс српске црквене јерархије и њихово разумевање Леополдових привилегија и друштвено-економских односа у Краљевини Угарској.

Фасцикла садржи 12 исказа, који су сабрани у две целине. Прва целина носи наслов *Ноїѣације чїо иїрїил їосїодин Викенїиј Јоановић јейиској јеноїолиїански їроїїивсїїва во Халмаїском дицїїирикиїе*. Састоји се од трију исказа у којима су очевици описали напад на епископа Јовановића и његову пратњу код села Решке (рум. Rîșca) у Халмађком протопопијату Јенопољске (Арадске, Великоварадске) епархије крајем 1728. године (вид. мапе 1 и 2). У питању су:

- I/1. Први исказ неименованих сведока сачињен 9. децембра 1728. године.
- I/2. Исказ кнеза Фаур Петра из села Решкулице (рум. Rîșculița), сачињен 12. децембра 1728. године.
- I/3. Други исказ неименованих сведока који није датиран.

Друга целина носи наслов *Аноїѣације чїо иїрїил їроїїивсїїва їосїодин Викенїиј Јоанович, јейиској јеноїолиїански и великоварадски, в славној вармеїи бихарској*. Ова целина садржи:

- II/1. Превод писма којим је Кебел Михаил, генерални викар Великоварадинског каптола, протествовао код старешине градског гарнизона, грофа Фердинанда Цинцендорфа, због тога што је епископ Јовановић обављао свештене радње у Великом Варадину. Писмо није датирано, а превод је на појединим местима тешко разумљив.
- II/2. Исказ о инциденту који је у епископском двору у Великом Варадину изазвао оберкапетан Ефлингер. Исказ није датиран.
- II/3. Исказ о ометању епископа Јовановића да 13–14. марта 1728. године обавља свештене радње у селима Винтиру, Салдабачу, Капелни и Сиплику (рум. Vintere, Săldăbagiu Mic, Cărpâna, Suplacu de Tîncu), која су припадала властелинству Великоварадинске бискупије. Жалба се односи на поступке Иштвана Селешија, службеника кардинала Имреа Чакија.
- II/4–5. Исказе о ометању епископа Јовановића да 19–20. марта 1728. године обавља свештене радње у селима Краиви и Белу (рум. Країва, Beliu) у Белском дистрикту. Жалба се односи на поступке кардиналовог службеника Иштвана Хердељија.
- II/6–8. Исказе о ометању епископа Јовановића да 23–24. марта 1728. године обавља свештене радње у селима Синтелеку, Њарситу и Бикачу (рум. Sîtlelec, Miersig, Bicăcel). Жалба се односи на поступке службеника Великоварадинског каптола.
- II/9. Исказе о ометању епископа Јовановића да 10. маја 1728. године обавља свештене радње у селима Беленошког дистрикта. Жалба се односила на поступке поменутих службеника кардинала Чакија, Иштвана Селешија и Иштвана Хердељија.

У даљем тексту изнећемо неколико напомена о значају докумената и ширем контексту догађаја који су у њима описани.

У јуну 1690. године учесници Велике сеобе – српски патријарх Арсеније Црнојевић, неколико архијереја и официра Народне милиције — обратили су се римско-немачком цару и угарском краљу Леополду I (1657–1705) с молбом да им се призна право да јавно исповедају православну веру на територији Краљевине Угарске. Леополд се одазвао њиховој молби и патентом из 1690. године доделио им је привилегије. Лаицима је дозволио да на територији Краљевине Угарске слободно исповедају православну веру, клиру даровао црквене имунитете које је уживало свештенство Римокатоличке цркве, а епископима и патријарху Арсенију признао право да управљају Српском црквом као што су то и раније чинили. Патентом из 1695. године Леополд је српским архијерејима даровао привилегију да убирају од својих верника црквену десетину и потврдио је у звању седморицу епископа, које је у међувремену поставио патријарх Арсеније.³ Од самога почетка, међутим, није било сасвим јасно да ли су привилегије уживали сви Срби у Угарској или само онај део етнице који се с патријархом Арсенијем обратио цару 1690. године. Српски клир је следио прво, док је двор испрва био ближи другом тумачењу, због чега је истицао разлику између старих и нових поданика. Ова разлика била је важна и због тога што се сматрало да је већина старих поданика живела у унији с Римокатоличком црквом. Срби у Славонској и Хрватској војној крајини, на пример, формално су од 1611. године преко свога епископа у Марчи били подложни црквеној власти загребачког бискупа. Српски клир из Барање и Славоније прихватио је унију у јануару 1690. године и ставио се под власт печујског бискупа. Долазак патријарха Арсенија у ове крајеве углавном је поништио резултате унијаћења, али су стечена права унијатске цркве остала један од чинилаца који је ометао слободу исповедања православља. Међутим, много већа сметња била су права угарских земљопоседника.

После изгона Османлија из Краљевине Угарске бечки двор је истовремено започео процесе обнове жупанија и рекатолизације земље. Обновљена су, између осталог, бискупска седишта у Печују и Великом Варадину, а њихови епископи су добили велика властелинства. Како је у Угарској властелин имао право патроната над парохијским црквама, старешине обновљених епископија добиле су могућност да успоставе скоро неограничену духовну власт на својим земљишним поседима. На пример, чињеницу да су православни Срби користили једну турску цамију за своје верске потребе без његове дозволе, печујски бискуп Матија Радановић представио је суду Барањске жупаније као повреду својих права. Суд је у јесен 1693. године донео пресуду у његову корист, а ускоро је варошки магистрат наложио српским свештеницима да напусте Печуј. Када је владар стао иза права властелина, православна епископска катедра у Печују престала је да постоји, иако су српске привилегије и даље биле на снази.⁴

³ М. Костић и Ј. Радонић, *Српске привилегије од 1690 до 1792*, Београд: САН, 91–95.

⁴ Р. Веселиновић, „Борба за аутономна права и духовну самосталност 1690–1699.”, у: Р. Самарџић (ур.), *Историја српског народа 3/1*, Београд: Српска књижевна задруга 1993, 559–560.

Устанак Ференца Ракоција (1703–1711) створио је нову ситуацију у којој је бечки двор препознао Српску цркву као корисно средство за сузбијање сепаратизма и јачање краљевске власти у Угарској. Царска администрација усвојила је став да није могуће разликовати старе поданике од нових и прихватила српско тумачење привилегија, по којем су слободу вероисповести у Краљевини Угарској уживали сви Срби православне вере. Ускоро су ова права проширена и на Влахе, који су чинили већину православног становништва у Јенопољској (Арадској) епархији.

Ново тумачење привилегија није стварало проблеме на подручју војних крајина и у дистриктима где је носилац малих регалних права била Дворска комора. Право црквеног патроната у овим подручјима припадало је краљу, па није било правних сметњи да Срби уживају верске слободе. Проблеми су, међутим, настајали на приватним властелинствима, где носилац права патроната није био владар већ властелин. Штавише, властелин је био власник својих села, па је могао да забрани другим лицима улазак на своје имање. Ова околност створила је простор за сукобе, јер је део угарског племства био одлучан да спречи српске владике да посећују цркве и вернике на њиховим имањима. Неки од њих били су спремни и да се лате оружја. Грађа коју прилажемо говори управо о таквим инцидентима из 1728. године, када је јенопољски епископ Виђентије Јовановић био насилно спречен да посети храмове и вернике на појединим приватним властелинствима.

Највеће сметње епископу Јовановићу пружио је администратор бискупије Великог Варадина, кардинал Имре Чаки (1703–1732). Његов пример следио је генерал Ференц Ђулаји, иначе калвиниста.⁵ Један од главних протагониста инцидента који се догодио код села Решке био је управо чиновник с Ђулајијевог властелинства по имену Деада. Инцидент је опширно описан у првим трима документима, а оно што привлачи посебну пажњу јесте спремност жупанијског племства да прибегне екстремним облицима насиља. У решености да по сваку цену заштите права племића, службеници властелинства и жупаније били су спремни да уђу у оружани сукоб не само с особљем српског владике, већ и с царским војницима који су се налазили у његовој пратњи. С друге стране ни српски епископ није желео да укаже поштовање властелину и жупанији. Када му је сугерисано да затражи допуштење од генерала Ђулајија да посети његова села, епископ је одговорио да му такво допуштење није потребно, јер он има царску дозволу. „Већи је господин цесар него Ђулаја!”, одговорио је владика (вид. исказ I/3.). Деада, с друге стране, током сукоба код Решке узвикује: „Тко си ти да ти мене не почитујеш и решпект не дајеш”. Овај дијалог једно је од главних места у документима, јер илуструје два различита тумачења правног система и друштвено-економских односа у Краљевини Угарској. Док српски епископ препознаје царску заповест као највиши земаљски закон, жупанија сматра да цар не заповеда тамо „где су доминијуми, но у сели фишкалошки”. Жупанија не спори важење српских привилегија у насељима којима је управљала

⁵ I. Nagy, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, IV, Pest 1858, 486–491. (Gyulay család).

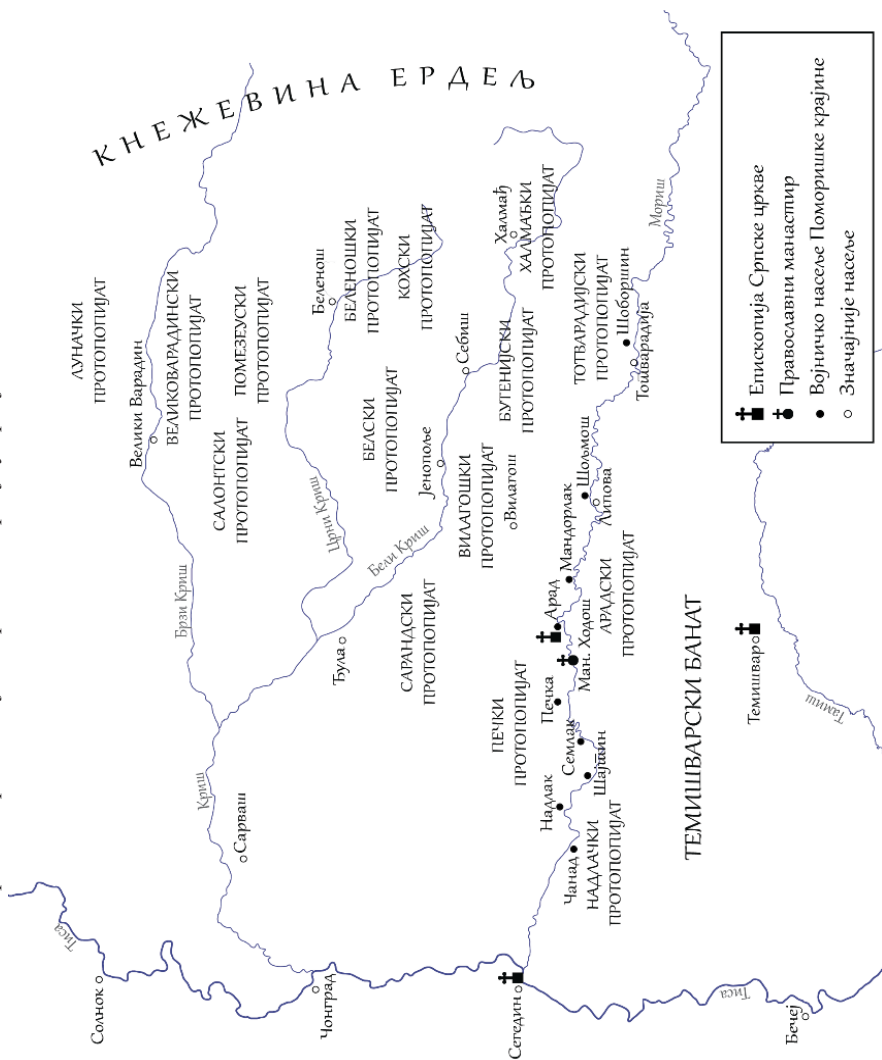
Дворска комора, јер је тамо право патроната припадало владару. На приватним властелинствима, пак, владар није имао ни својинско право ни право патроната, па самим тим није могао да одобрава улазак епископа на приватни посед нити да одређује намену верских објеката на приватном властелинству. Овај став, службеници властелинства и жупаније више пута су истакли у документима. Деада је, на пример, презриво погледао дозволе које су епископу издали Дворски ратни савет, Дворска комора, главни коморски провизор Арадске жупаније гроф Пал Консбурх, арадски генерал који је епископу доделио војну пратњу. Све је те акте равнодушно бацио на сто. „Что је мени за те конфирмације твоје”, рекао је, „ја имам писмо и заповест от мојега господина перг мајстера и по заповести хоћу творити” (вид. исказ I/1). Готово идентичан одговор дао је Иштван Селеши. „Что је нама за тај декрет и за генерала, ми тоје ни за што не слушаем, но по заповести њихове еминенције кардиналске дужни смо творити” (вид. исказ II/9). Граница властелинства била је граница толеранције православља, јер је то била и граница краљеве власти.

*

Текст који објављујемо писан је на српском народном језику, ћириличним брзописом. У језику је присутан већи број немачких речи, које су често латинског и француског порекла. Такви су, на пример, глаголи *аттестировајџи* (нем. attestieren – потврдити, оверити), *екскузирајџи* (нем. exkusieren – извињавати се), *ипројонирајџи* (нем. proponieren — предложити), *ипрактирајџи* (нем. traktieren – опходити се према коме; угостити кога), као и именеце *азисџиенџија*, *визџијаџија*, *јрунџи* (сеоски атар), *инџијаџија* (надлежна служба), *јурисџијаџија*, *конфирмаџија* (дозвола, потврда), *конфуџија* (немир, неред), *раубер* (разбојник), *ребелианџи* (бунтовник), *решџекџи* (поштовање), *форајџер* (коњаник који предводи групу путника), *џџироф* (казна). У исквареном облику појављују се и називи установа, као што су *офкријексројџи* (Дворски ратни савет, нем. Hofkriegsrat), *камара* (Дворска комора, нем. Hofkammern), *мађарска канцеларија* (Угарска дворска канцеларија, нем. Ungarische Hofkanzlei), *ипровизурајџи* (филијала Дворске коморе у провинцији), *иперџи-мајџиџер* и *рихџи-мајџиџер* (старешине локалне аутономије у рударском насељу). Из мађарског језика преузети су изрази *солџабиров* (мађ. *szolgabíró* – жупанијски судија), *џџисџиџарџиџов* (мађ. *tisztartó* – управитељ), *угварџиџиров* (мађ. *udvarbíró* – управник властелинског имања). Текст докумената објављујемо транслитерирано и транскрибовано.⁶ Скраћенице су разрешене. У угластим заградама дали смо наслове и нумерацију појединих целина текста, будући да Станивук то није доследно чинио.

⁶ А. Младеновић, „Напомене о транскрипцији и критичком издавању старих српских текстова из XVIII и XIX века“, *Зборник за филологију и лингвистику* 22/2 (1979), 95–129.

Карта 1. Протопопијати Арадске епархије у првој половини XVIII века

[Аутор карте: Н. С. Шулегић]

Карта 2. Халмађки протопопијат у првој половини XVIII века

[Аутор карте: Н. С. Шулегић]

[I]

Года 1728-го, декемврија 9-го дне

**Нотације што трпил господин Викентиј Жоановић, јепископ
јенополитански, противства во Халмаћском диштрикте**

Прво:

[1. Исказ неименованих сведока о инциденту код села Решке]

Когда пришел речени господин јепископ в село Решкулицу и по обичају визитирал цркву и божественују летургију в цркви отслужил, по божественој же служби пришел на свој конак и сел на обед с књазом Фаур Петром и с прочими служители својими. По свршењу же обеда приде от Кереж Баје Деада с једним бировом црне браде. Господин же таки заповедал Деаду пустити унутра и посадил га за астал код себе и понудил га пити чашу вина. Он пијан тјашко изговара екскузирајући се и говорећи: „Не смем пити вина зашто сам спао једин крат с коња и покварио сам мозак, како се напијем мало вина таки ходим кано будала.” Тогда запитао га господин: „Что сте пришли и что заповедате?” Он же со смехом одговара: „Чујемо да хоштете прити у Бају и у Цебу да визитирате цркве за које ја имам заповест оштру не пустити вас у та села појти.” Господин јепископ говори јему: „Мој драги, не вем от кога ти имејеш такову заповест, но аз имеју от цесарскаго величества диплому да слободно моје дужности црковне извршујем како у Јенополији тако и у Халмаћском диштрикту где сут восточне цркве људи и свештеници.” И дал му читати конфирмацију от офкријексрота и камаре, тако и от маћарске канцеларије и от комендата арадског заповест поради азистенције, ако би сја какво противство прилучило да брањен буде и мирно своје црковне јуридикције чини. Тако и от господина Једелспокхера заповест на провизуре. Тогда исти речени Деада прочитавши првеје цесарскаго величества конфирмације чест некују, пак побацил на трапезу смејућисја и говорећи: „Что је мени за те конфирмације твоје, ја имам писмо и заповест от мојега господина перг мајстера и по заповести хоћу творити.” И извадил писмо из џепа и почел сам читати говорећи господину јепископу: „Ти си сизматички (!) јепископ, тако овде пише, и да те не пустим у цесарска села.” Господин јепископ јему отговорил: „Нити си вредан ти ни твој господин противо цесарскаго величества заповеди чинити нити ја с тобоју ни с твојим господаром посла имеју, но с мојим црквама и свештеници, а у ваше землске ствари ничто се не мешам нити ви у моје црковне ствари вредни сте мешатисја, и ја хоћу визитирати моје цркве у ваша четири села како и по остали сели у овом диштрикту халмаћском. Како моји предесори Исаија Диаковић и Жоаникије Мартиновић јесу обдржавали тако и ја буду цело обдржавати”. И молил га господин јепископ да прочита комендатову и Једелспокхерову заповест. Он прочитавши и то бацил на трапезу говорећи: „Ја не марим ни за једно твоје писмо. Комендат нити провизурат у наши сели не имају ничто заповедати нити ја то слушам. А тебе јесу справили конак у Баји, али ја не пуштам, него иди у Брад”. Господин јепископ јему говори: „Ја у Браду не имам посла нити су моји предесори посла тамо имели, оно је унијатског бискупата. Него ја у мојеј диоцези дело имеју и идем вчерас у више писата села визи-

тацију извршити”. Деада говори: „Можете ити, а ја ћу чинити што ми мој господин аулеконзилиариус заповеда”. Господин јепископ јему говори: „Чини ти што знајеш, а ја ћу чинити како имеју слободу от цесарскога величества моје цркве визитирати. Аште кто противо цесарског величества заповеди станет и мене противо учини, ја знам где је моја инштанција”. И паки даде му господин чашу вина говорећи: „Останитесја такови конфузија. Ја се у ваш грунт и у ваше светске послове не мешам, него моја црковна дела извршујем”. Деада попи чашу и насмеја се добро и изиде напоље, уседи на коња и отиде. Кад би према нашој цркви избаци један пиштољ и тако отиде селу Решки.

Потом господин јепископ заповедал да запрежу коње. Исправивши визитацију у Решкулици, појдосмо Керез Баји и књаз Фаур Петр испратил господина до пол пута к Решки. И дошавши близ села Решке, где крај села собрал Деада више от 200 људи с пушкама, с ланчима, с вилама и с батинами и Деада скупа с ними на коњу. Когда же приде господин јепископ близ села на поток који тече чрез село, тогда повика Деада на људе: „Удрите, не дајте даље ниједне стопе прејти”. И тако склепеташе се људи и отекоше кола и коње и проче котори су с господином јепископом били. Господин же јепископ заповеди да стану кола и поче питати књаза из Баје на имја Барна Тоћер и друге људе: „Што хоштете с пушкама и с батинами? Јесте ли христијани или сте уните свете римске цркве?”. Тогда повикаше који су наше цркве људи: „Ми нисмо уните, нити ћемо бити никогда!”. Паки господин им говори: „Моји синци, кад сте ви восточне цркве синови почто сте дигли противо своје цркве оружја и противо мене својега јепископа стали?”. Они сви паки у глас повикаше: „Онај наш господин тако нам заповедио јест под великим штрафом и не смејем другојачије чинити нити Вас у наша села пустити”. У том Деада на коњу дотрча колма нашим с неколико катана вичући на људе: „Удрите, не дајте даље прећи, обратите коње натраг.” И људи таки попадоше за хамове и форајтера за узенгије трзати. И једин калвин дотрча вићући на форајтера: „Футуц суфлету интоарчете, напој!”⁷ И тако со срамотом попадоше коње и обратише натраг. Деада же стоит на коњу близ кола и непрестано виче на људе: „Удри, терај от села натраг!”. Тогда повика господин јепископ на Деаду: „Зашто тако чиниш? Ја сам мислио да си ти почтен офицер, а ти си како и други ребелијант. И противо мене који идем правим путем слободом от цесарскога величества тако рауберски трактираш, за које једин крат хоће те стид бити. Самому цесарскому величеству противо чиниш.” Он же обративши коња поред наши кола с великом виком господину јепископу говорећи: „Тко си ти да ти мене не почтујеш и решпект не дајеш? Ја сам један цесарски офицер!”. Господин јепископ отговара: „Ја тебе никакова непочења не чиним, но ја от тебе трпим не како от почтена офицера но како от раубера. Него ти дај мени мира, ја от тебе не зактевам ничто нити от твоји[х] села до развидења. Него дај ми мир да идем у село господину рихтмајстеру за моје новце взјати што ми потреба, да ноћас преноћим куд знам. Сад подноћ у ту планину ити да главу изгубим по ноћи ходећи.” Он паки грубианским говорењем повика на људе: „Удри, терај с нашег грунта! Нека иде к врагу!”. И таким

⁷ Псовка на влашком језику: „Јебем ти душу, враћај се натраг!”

непочтењем и силом натера људе и сам на коњу псујући и вичући претера преко свега грунта от Решке, псујући и људе натерујући кој[е] напред пред коли кој[е] поред кола кој[е] за коли, тако терајући и вичући док су господина јепископа са својим људма дотерали до пута к селу Трнави. У Трнави ноћио господин и ту цркву визитирао, како и у прочи сели које држи господин провизур халмаћски.

Деадина противства и грубијанска чинења немоштно исписати колико господин јепископ от јего трпил. Не би почтен человек нити једну курву тако трактирао. Что смо својима очима видели и ушима слишали, које из душе наше под закљатвом истину написавше, атестирујемо и потписујемосја и печати потврдујемо.

[2. Исказ кнеза Фаур Петра из села Решкулице о инциденту код села Решке]

Декемврија 12-го

Приде књаз Фаур Петр из Решкулице и сказива како приходили к јему два паора из Решке именом Њакша Крајчун и Чурта Јанош и сказивали да су овакову заповест имели от Деаде. Ако би мало даље поступили к Решки, да би они владику и владикине људе и коње и азистенцију от господина провизура послату, тако и кола и хамове, све на комаде изсекли. Тако смо имели заповест сотворити, да се није владика натраг повратио. И у среду били скупили се ако би владика пошел из Лунке у Бају, да изсеку све что год с њим будет.

Когда смо били у селу Керестеу придоше из Баје три паора. Придесивши се с нами и господина провизура халмаћског син и почел питати их что су пришли. Они одговарају: „Пришли смо да се поклонимо господину владика” Он им говори: „Ви сте ктели владика убити и пред њега сте изишли с пушкама и с батинами, нисте ктели пустити у ваше село”. Они одговарају: „Нисмо ми својим волом чинили, него нам господин заповедао под штрофом 40 форинти ако тако не учинимо. А унапредак, ако би нас и на коло метали нећемо слушати, веће како смо и досад били восточне цркве синови тако и унапредак будемо и нашег господина владика чекамо.” Пита и[x] господин јепископ јесу ли уните постали свете римске цркве. Они повикаше: „Нисмо никад били нити ћемо бити.” Господин говорио: „Деада каже да сте ви уните и унијатски јепископ вам дојако заповедао и унапред хоће вас држати”. Они одговарају да није истина „Но восточне цркве јепископ арадски свагда нас држао и потребе црковне от него примали смо и унапредак тако будемо, само отбраните нас от насиља землних наших господаров, како и сад су послали у Сибињ да питају хоће ли нас допустити нашему јепископу или ће нас насилувати к Хердељу, а ми с покорностију чекамо Вас како нашег јепископа, да и к нам дођете, како су и прежде Вас арадски јепископи к нам приходили и цркве уређивали.”

[3. Други исказ неименованих лица о инциденту код села Решке]

Ми долу подписати атестирујемо како јесмо нашим очима видели книгу которују писал Рибица Јоржа господину јепископу, да господин јепископ

иште допуштење от ђенерала Ћулаји Ференца, да може појти у његова села и когда таковоје допуштење будет имети, да му хоштет сам све три године што је дужно скупити. Господин јепископ отговорио да је већи господин цесар него Ћулаја. Имејући от цесарског величества слободу, није потребан Ћулајина допуштења.

Потом господин јепископ пошел в Ћулајина села визитирати цркве. Видевши господин провизур халмађски какова противства чине се господину јепископу поред цесарског величества конфирмације и какове ребелије дижу и чине, да прете убиством и свакојакими турбацијама сметају послове црковне, сего ради господина провизура молио јепископ азистенцију поред заповеди коменданта арадског и провизурата дати, да му сја која несређа не притрефи. И тако провизур сааго својега сина послао с неколико катана, да виде хође ли кој противо стати.

Јегда же приходом в село Керестеу и ту таки цркву прегледавши и визитацију учинивши, потом от људи искао јест што се належи на лето от куће по 6 крајцара да му издаду. На три лета нису дали. На два лета опрашта им, а на једно да плате. Људи одговарају да не смеду от Рибице Ласлова. Заповедао им под велики штроф да не пусе владику у село и да му ничто не даду. А ми противо нашего господина јепископа не стојимо, но тако нам заповедају господари наши. И тако за три лета от четири села 4 форинте дадоше, више ничто. Что је год потребовало све им платио, кроме мало сена и зоби што су дали. И за то им давал господин јепископ новце, а нису ктели взјати.

Потом стиже катана от Рибице Ласлова и принесе книгу једну господину владики, а другу провизурову сину, у који пиши (!) и прети да ће зло бити ако владика не отиде, а друго да ексекуцијом пришел владика, које није истина. Ексекуција не плаћа што једе и пије. Јеште пише да није цесарског величества заповест да јепископ цркве визитира гди су доминијуми, но у сели фишкалошки, како иста книга реченог Рибице сведочит.

Видевши господин јепископ да извршити дела црковног не может у такови конфузија, послао својега свештеника с протопопом халмађским и с попом Георгијем из Лунке, да прегледају цркву у Лунки и у Биртину. Идући к Лунки срели се с Рибица Ласловом и с Поган Андрашом и с нима 14 катана. Рибица Ласлов таки почел питати их: „Где је господин владика?“ Казали попови: „Отшел у Халмађ“. Он же говорил: „Кажите владики да више не ходи у наша села зашто неће добро бити“. Поган Андраш говорио: „Дали смо три крат на знање да не иду у наша села, пак јеште доходил. Ако јеште једин крат буде пробировати буде зле ходити“.

Тогда стигао Негру Тођер у Керестеу с книгама от провизура халмађског. Рибици дао книгу. Рибица же и Поган Андраш говорили Тођеру: „Да кажеш протопопи Лазару и Морарову сину и Горнику Мартину, да не пробирју доћи у Брад, зашто хођемо и[x] потући, ако и[x] у Браду уфатимо“.

[III]

Года 1728-го
**Анотације што трпил противства господин Викентиј Јоанович,
 јепископ јенополитански и великоварадски,
 в славној вармеги бихарској**

Прво:

[1.] Протестација генерал викарија Кебел Михаила

Возвишени господин генерал, мне љубезњејши добра желател!

Како ти Екселенција Ваша ономадне мене третему објавлењу милости-во да имате пропонировати, како чизматик тај исти јепископ на само два али три дна свој труд одморио и овде даље не задржао се, ис које до далше резулуције светлаго конзилијума беликума, одавде пошавши, ни таки функције своје да нејма објавити, како ти јошт никада у Вараду видено било, тај исти јепископ своје фукцио (!) слободно објавио. Такођер, саде попове освештава ис који јучер били су четверица код мене. И они мени објавили поради такове ствари како и Ваша Екселенција светлomu конзилију белику за те више писане ствари објавио. И ја такођер светлости царскога величества целокупно, тако и јасности њиховој кардиналској објавио поради тога. Јоште понизно препоручујем Вашој Екселенцији и јему заповедати да имате, да одовуд без свакога задржања отити имао будет и сметње нашему закону да није. Ако ли ми Ваша Екселенција помоћи не узда и не заповеди, ја хоћу от мојего ауторитета непоштено дати испратити га, које предложеније његово хоћу апробировати, како овде и от пређе јесте закон јустиција била, слободни договор имавши с чизматици и другојачије от закона и земље откуд супротивност излази никакова дана привилегија нест у апробировању. Ја такођер супрот те донације или контрадикције целокупни одговор обдржавати хоћу које не јест до сада апробирато. Знам и Екселенција Ваша са више супрот светаго закона католичанскога на даље такове ствари овде не буду трпели. Ја с тим препоручујем се и остају на служби Екселенцији Вашој.

Понизни служител, викар и капелан великоварадски

Михаил Кебел

2. Конфузија от Јефлингера, обркапитана варадског

Когда речени господин јепископ трактирал официре градске, тогда позвал и реченог Јефлингера на трактацију. И кад се почели разговарати при асталу, Јефлингер све о конфузији ради и противо господина јепископа свакојаке речи говори. Господин же јепископ никако к њему не пристаје, но ради како би мирно било и препоручил потелу токајског вина лајднанту Поткамеру. Тогда почео се Јефлингер инатити с реченим лајднантом поради коцке. Господин же јепископ почел говорити: „Тога не хошту на мојем асталу да творите, но како сам вам препоручил потелу тога се обдржавајте, а останитесја ината и коцке.” Тогда пак Јефлингер оставивши лајднанта почел се свађати с господином хаокманом Каролом. Господин же јепископ почел говорити Јефлингеру: „За Бога Ваше Господство, зашто чините такову конфузију и растерујете поштене господаре око астала?”. Он почел на господина непоштено викати говорећи: „Не познајем те за јепископа, но хоћу те заутра

таки дати истерати како једну курву”, и господина три крат руком у прси згодил. И кога пошел напоље из собе, господин ишал за њим да га испрати поштено. Он же пред кућом обазревши се паки узел господина за прси. То видевши хаокман Рујдер от регементе Најпергове повикал на азистенцију котора пред врати чува. Тогда фрајт с мушкатири скочио горе на доклат и уфатили Јефлингера и почели трзати за појас и за сабљу. Господин же умешавши се между их паки узел обркапитана и увел у собу. Он же отпасавши сабљу бацил на земљу пред господина, вичући и псујући говори: „Мени је цесар припасал сабљу, а ти си днес отпасал”. Где бил господин лајднант Поткамер и господин фендрих Фејштан до свршења конфузије, који и атестировали пред господином генералом Солцером јесу, за које Јефлингер трпил харест 6 месец днеј.

3. Противства Селеши Иштвана, тистартова кардинала Чакије

Тогожде года, месеца марта, 13-го дне

Придохом в село Винтир на конак, по обичају цркву прегледати и визитирати. Прежде же пришествија нашего приходил речени тистартов и заповедал људма у селу под велики штроф 500 форинти да нас не приме на конак нити што да нам даду. Људи же преко такове заповести паки нас љубезно и почтено дочекаше и потребита дадоше. Потом послаше човека из села у Белинош сказати Селеши Иштвану да смо пришли к њима на конак. Когда приде њихов посланик из Беленоша, сказива да хоће прити Селеши с хајдуци за утра. И ту чекасмо до девјат сахати и никто не приде.

14-го дне

Придосмо в село Салдабач где застасмо два хајдука нареждена от Селеши Иштвана, да гледају хоштем ли прити ми у село. И како придохом, таки хајдуци одоше казати Селешији и он исти приде и људма заповеди у 500 форинти штрофа који год приде человек у цркву на молитву или котори придет благословити се у господина јепископа. И тако никто не смеде прити в црков на молитву.

Того дне

Придохом в село Капелну и ту заповедал речени Селеши у 500 форинти да никто не имат прити в цркву на молитву. Христиани же преко његове заповеди придосе в црков и на молитви бише.

Пак того дне

Придосмо в село Сиплик на конак. И ту пришел прежде нас Селеши Иштван и заповедал људма под љути штроф ако би нас пустили на конак или што дали или у цркву на молитву пришли или крст у владикиној руци целивали. И тако тују ношт пред поповом кућом на сокаку ноћише и мушкатири и барјактар с нарежденими катанами, тако и наши млађи с слугами и с конма, сви на сокаку ноћише и гладни и жедни, ни за наше новце ничто не ктеше нам дати, точију чрез једног паора, на његово име неколико ица⁸ вина тешко добисмо заради солдата и катана. И тако заутра одосмо, не смеде никто ни дојти к нами.

⁸ Ица – мера за запремину (0,85 литара).

4. Противства Хердељи Иштвана, провизура беленошког

Марта 19-го дне

Придосмо в диштрикт белски у село Крајву на конак. И ту христијани дочекаше нас с великом конфузијом говорећи да имејут оштру заповест от у[д]вар бирова беленошког, да нам ничто не даду ни за наше новце. И јеште један старац именов Гаља викао на наше посланике које смо послали да нам конак приготове, говорећи: „У 500 форинти протестирујем да не идете у наше село”. И тако не ктеше нам ничто дати, но за наше новце морали смо с мушкатири на силу взимати што нам потребовало и тако с великим трудом и говоренем тешко привукосмо неколико људи у цркву на молитву. И тогда сказиваше нам да такову заповест јест им принел Панаиа хаднађ хармашки от реченог провизура, да нико не придет к господину јепископу.

5.

Того 20-го дне

Придосмо в село Белу на конак у попову кућу. Поп побегал, не кте к нами ни прити, но попов отец добро нас привати и потребита како за момке тако и за коње намири и даде. Потом таки приде к нами ишпан Григорије и нотарош Визар Јоан јеште с неколико почтени христиан. С жалостију казујући да имејут оштру заповест от ујвар бирова беленошког Хердели Иштвана у 500 форинти штрафа, да нами ничто не имејут дати ни за наше новце нити у цркву да нас пусте ни пак на молитву к нами да придут. И тако с ишпаном задовољно разговарасмо се и показивасмо писма што су остали диштрикти и прочи христиани сочинили и нам дали с печати своими. Такожде што смо ми от себе христианом писмо сочинили и дали с печатом нашим. Ишпан скупа с прочими добро одговара да они с драга срдца нас примају и ради су дочекати како и прочи диштрикти, но страх и сила възбрајујет им бојећи се вишереченог штрафа. Ми же говорихом да отворет нам цркву, да појдем по обичају церков прегледати. Они одговарају: „Аште хоштете на силу отворити можете, а ми не смем кључа церковног вам дати нити отворити. Понеже такову заповест имем от именоватог удвар бирова”. И јеште сказива ишпан да је им послал удвар биров кардиналову книгу у којеј вписат именовати штраф и да нико к нами не имет прити нити што дати. И со тим справисмо се и појдосмо. Ишпан же с прочими христиани пратећи нас и с плачем говоре да они никогда нису били уните нити будут „нити ми знајем што попови такову конфузију чинет”.

6. Противства от капитуле заповедата

23-го дне

Придосмо в село Синтелек. Христиани сказиваше нам да имејут тврдују заповест от капитула под штраф 500 форинти да нас никако не пусте у цркву ни к нами на молитву придут. Они же преко такове заповести и штрафа почтено нас дочекаше и в црков пустише и на молитву сви купно с женами и с детми придосмо и препоручиваше се нам ако би в какову невољу впали, да им будем в помошт.

7.

24-го дне

Придосмо в село Њарсит уочи благовештенија Пресветија Богородици. Христијани почтено дочекаше нас пред црквом. С батинами ваоружили се на нас по заповести једнога хајдука от капитула послата и тако целују ту ношт в таковој конфузији пребисмо. Заутра же паки говорихом да отворе цркву. Неки же нехристијанин биров, Курта Цурц, с батинот пред црквом стојећи говори: „Да видим тко ће доћи да отвори цркву!“. И тако доста јада напунившија, помисливши на такови царски праздник без божественија служби да останем, заповедасмо корнету котори с нами бил, да иде с мушкатиром отворити цркву. И тако на силу отворивши божественују летургију отслужисмо идеже вместо благословенија кљатву остависмо. Потом придосе христијани к нами ексукурирујући се да они нису криви, но речени биров таковоју конфузију учинил.

8.

Того дне

Придосмо в село Бикач и ту застасмо хајдука капутулског котори заповедал људма под исти именовати штроф, да никако не пустет нас у цркву нити к нами да придут. Христијани же такове заповести не слушавши придосе в црков на молитву и почтено нас дочекаше.

9. Противства од Хердели Иштвана, удвар бирова беленошког и от Селеша Иштвана солга бирова

Тогоже года, маја 10-го дне

Јегда појдохом в диштрикт беленошки по допуштењу и заповести светлаго Конзилија белилика (!), такођер и господина генерала великоварадског, грофа от Цинцидорф, скупа с азистенциом от јегове екселенције нарежденном, по обичају цркве и свештенике закона гречаскаго прегледати и уредити, јакоже и в прочих диштрикт славне вармеђе бихарске. Когда же приходом на Холод и ту в бирцхаузе обедовахом и коње одморихом, по обеде же наредихом протопопу Јоана Чевског, јеште двома свештеници појти напред в Беленош, конак уготовати. Они же по заповести појдоше напред и когда пришли до води Покола близ Беленоша где застали реченог Селеша Иштвана с хајдуци на броду чекајући нас. Тогда поче Селеша протопопи говорити: „Да кажете вашем владики да се врати натраг, да не пробирује прејти на ову страну Покола, ако му живот ваља. Ако ли буде прејти, хоће зле походити и он и азистенција“. Со тим протопоп вративши се натраг к нами срете нас близ села Фенериша и поче сказивати да Селеша чека нас с хајдуци на Поколи. Ми же на друму ставши призвахом к себи господина корнета Серезли Андреју котори нас пратил и с ним разговоривши се да идемо прејти чрез Покол, да видимо что будут творити. Но паки речени корнет возбрани појти говорећи: „Болше ће бити да сврнемо у Фенериш на конак и да пошљемо писара с катаном једним и с пасошем генераловим у Беленош к провизуру, да видимо что ће одговарати“. И тако свратихом в село Фенериш к попа Михаиловој кући на конак. Једаже приходом пред попову кућу изиђе поп пред нас плачући. Говори: „За Бога не сјајте пред мојом кућом, зашто сад овога

пута отиде хајдук кои је заповедал мени у 500 форинти штрафа, ако вас будем у свој дом примил. И јеште да ће ме протерати непочтено из вармеђе.”

Ми же не слушавши његова говорења, но заповедахом испрезати коње. У то стиже Селеша Иштвана пасторак у село с неколико хајдука. Тогда послахом господина корнета к јему, састати се с њим и питати почто такову конфузију чине. И он скупа с корнетом пријде к нама, непочтено со смеијом говорећи к нама, да они таковују заповест имејут от њихове еминенције господина кардинала Чакије, да нас никако не пустет у њихов доминијум прејти. Ми же отговорихом јему, да ми ничто не мешамсја у њихове еминенције доминијум ни у њине грунте, но по допуштењу и заповести светлаго конзилија белика прегледати свете восточне цркве и свештенике закона гречаскаго, и показахом јему парију от декрета, тако и заповест генерала велико варадског. Он же не ктел добре ни посмотри на тоје, но смејући се одговара: „Что је нам за тај декрет и за генерала. Ми тоје ни за што не слушам, но по заповести њихове еминенције кардиналске дужни смо творити”. И со тим отиде откуду и пришел.

Потом послахом нашего писара с катаном у Беленош с декретом и пасошем генераловим, и провизуру беленошком у том смрче се. Стиже Селеша Иштван с хајдуци, више от 300 Влаха с пушкама, с ланчама, с вилами и с батинами, и наредише се около попове куће са свих странах. Такођер и око цркве наложише ватре свуд наоколо, да не може нитко к нама пријти ни пак от наших ниједан никуд изити. Ми же послахом попова сина с наши новци, да принесе 20 ица вина заради солдата, којего уфативши Селеша с хајдуци взјал вино от њего и дал хајдуком попиту. И тако тују ношт пребихом ни јастија ни питија ни нам ни солдатом. Писар же наш с катаном пријде из Беленоша о јединадесјатом часе ношти казујући да провизур беленошки говорил да он не мари ничто нити за декрет ни пак за генералову заповест, но что јему његов принципал заповедал, тоје слушати и творити будет.

Заутраже осванувши ден неделниј пријде порколаб из Беленоша и уђе у порту црквену. Виче хајдуке говорећи: „Тко год изиде ис попове куће и пође у цркву, или буде владика или његов поп или дијакон или коториј от слуга, удрите таки из пушака”. Ми же читахом утрењу и часове у поповој кући. Тогда пријде Херделиј Иштван с неколико овицира њиховиј на коњеј и поче викати на Вла[x]је да соберут се сви у попову авлију. И тако по заповести јеговој собращесја Власи у авлију со оружјем и сташе наред испред куће. Такожде солдати и катане прођу их сташе. Провизур же с офицери пријде к нама у попову кутју, ми же почтено дочекахом их и посадихом за астал. И почехом с ними разговаратисја, чего ради такову конфузију дижу противо самије цесарскаго величества заповеди. Они же одговарајутсја да такову заповест от њихове еминенције имејут под изгубљење своје им официје ако нас унутра пустет. Где задовољно с ними разговарахомсја и заповеди цесарскаго величества тако и генералске показивахом. Они ничто тога не слушавши, но говорет нам: „Таки да идете натраг одкуд сте пришли, ако хоштете да с поштењем изидете. Ако ли нећете ити, ми хоштем таки узети вам что год с собоју имејете, и људе и покажу и коње и таки у Беленош у харест оправити”. Ми же говорихом да оставет нас при миру, на нашем трошку пребити два дни, докле обзнаним генералу у Варад. Они никако не ктеше нас оставити

докуд не појдохом натраг до Холода, и тамо в бирцузе пребихом два дни и две ношти на својем трошку, с солдати, с момци и с целом покажом, докле нам пријде одговор от генерала. И тако безделниј возвратихомсе воспјат.

MATERIAL

NEBOJŠA S. ŠULETIĆ, PhD, research associate
Balkan Institute of SANU
Knez Mihailova 35/IV, Belgrade, Serbia
E-mail: nebojsa.suletic@bi.sanu.ac.rs

TESTIMONY ON THE TROUBLES OF THE BISHOP OF JENOPOLJE
VIĆENTIJE JOVANOVIĆ IN 1728

SUMMARY: Here is presented the content of several written statements about religiously motivated violence to which Bishop Vićentije Jovanović of Jenopolje and Arad was exposed during his visits to Orthodox churches in the district of Hălmagiu and Bihar County in 1728. The testimonies were, in all likelihood, collected for the purpose of filing a complaint with the court. They testify about the religious intolerance that part of the Hungarian nobility expressed towards the Serbian Orthodox hierarchy, but also about the transgressions of Serbian archbishops on the rights of Hungarian landowners. The material is important for understanding the complex socio-economic relations in the Habsburg Kingdom of Hungary and their limiting influence on the right of the Orthodox population to publicly profess their faith.

KEYWORDS: Serbian privileges, Religious tolerance, Vićentije Jovanović, Diocese of Jenopolje and Arad, district of Hălmagiu, Bihar County